

Гуцули де? Гуцули – далі

Грегіт (гора з кам'яним верхом) – назва і загальна (як ґрунь, кичера), і власна, бо Греготів в українських Карпатах небагато. Одного з них Василь Герасим'юк бачив і бачить з вікна батьківської хати у Прокураві. Це для нього метафора. Насамперед – історіософська.

Історіософський характер творчості поета можна було спостерігати ледве не від перших друкованих віршів. Будучи достатньо предметним, цей поет усе-таки тяжіє до візії масштабних або й універсальних. Його історіософія завше була позначена помітним есхатологічним присмаком. Зникаючий світ гуцулів (формалізований у формулі «була така земля») і зникаючий світ як такий, – ось що від самих початків є предметом осмислення та оскарження у творчості Герасим'юка. Згада-ти хоча б хрестоматійне: «Не сядуть леправі до столу, бо столу нема. / Вони до землі припадають, що хвора й німа. / І навіть жебрак чи поет України-Руси / підняти їх можуть лиш голосом. Поголоси» («Ідуть прокажені. Інакша в них нинішня путь...»). Аби відголосити, фігурантові потрібен не тільки голос, а й передовсім – слух. Утім, до слуху ми ще повернемося.

Світ гуцулів настільки давній, що його вже й не збереш до-купи, він існував від початків Світу, його ще й досі несе в своїх водах Чорний Черемош, тож стоячи на березі річки й дивлячись, як піниться в камінні вода, кожному вільно відчутти той давній світ, якого вже нема. (А тим часом: «Благодать, кажуть, сходить на ці горби – / безкінечна, Господи, благодать»). Потім був час Довбуша і його побратимів-опришків, – цілком історичний і верифікований численними артефактами час, але який же він від нас уже далекий, – сливе легендарний. Його так само вже немає. («Хлопці, в домі Давида – суддя один. / Та приходить Довбуш – ніби не вмере. / Ніби прийде в ці гори Божий Син / й знову тільки розбійника забере»). І, врешті-решт, був час поетового діда Василя Якібчука («Котигорошка») та його побратимів із УПА. («Не допоможуть, Олексо, мої псалми, / ні найтяжче з прозрінь, чи то пак, похміль, / бо гадде – в цієї землі під грудьми – / опустив карабін мій дід Василь»). Карпатська партизанка 1940-х років – це, мабуть, і є останній

історично-підтверджений дискурс гуцулів, ледве не лебедина пісня яскравого гірського народу: «Це не земля, станичний, – це ідея. / Земля – це Остафійчук, псевдо Ліс. / Це тільки дим від нього, що повис / над сорок п'ятим... це над лісом – Ліс! // Ні елліна за ним, ні іудея» («Станичний, я, взискуючий во плоті...»). У гуцульський світ сьогодні легше повірити й увійти, як у легенду, ніж реально його відчутти. Про цю віру (чи радше – пам'ять) дбають хіба що декілька поетів, і перший поміж ними – Герасим'юк. (У його виконанні самі лише гірські топоніми звучать як закодоване у музиці послання: Уторопи, Пістинь, Шешори, Космач, Ірегит, Прокурава, Кознеска, Жаб'є...). Про есхатологію зникаючого світу поет не втомлюється писати, подаючи в новій книзі оніричну поему-містерію «Сон у метро», сюїту (цикл) «Доки?» й поему-параболу «Де гуцули?». Прикметно, що у цих творах два заголовки з трьох містять питальні інтонації. Питань передбачається більше, ніж відповідей. Зрештою, це не справа поезії – давати відповіді на запитання, іноді значно складніше буває їх просто поставити: «Як вам, рідні, летить? / Де ви нині щасливі?» («Доки рвуться зв'язки...»). Деякі з цих питань апіорі не передбачають відповідей, а над деякими достатньо схилити голову і просто помовчати. Утім, спробуймо розібратися, і для початку, – з поемою-параболою «Де гуцули?».

Той, хто провадить читача цим текстом (і провідник, і поет, і ліричний суб'єкт ув одному голосі) у пошуках метафізичних гуцулів, починає з майже нейтральної констатації («У музеї гуцульським у Коломиї / питаєте: де гуцули? – / махнуть рукою за річку Прут, / де на обрії – / перші пасма українських Карпат: / он там»), поступово наближаючись до іронії, забарвленої в сірі кольори (такими кольорами Домінік Ноге наділив іронію, що інтенційно стремить до сатири, але зупиняється на крайній межі, ніколи сатирою не стаючи): «І наразі все зрозуміло / крім одного: / чому Коломия – / столиця Іуцульщини?». Метою цієї іронії є, зокрема, переоцінка адміністративно-туристичних штампів, над якими туристу не випадає замислитись, але випадає тому, кого на правду цікавлять гуцули: «І ви вже нічого не розумієте, / бо гуцулів нема, ніби забрав потоп чи сніговий обвал, / а їхні столиці є і їх все більше: / Косів, Верховина, Ярем-

че, Криворівня, Рахів, Космач, / а останні навіть із особливим означенням: / Криворівня – українські Атени, / Рахів – гуцульський Париж, / Космач – бандерівська столиця, / а гуцули – далі». Продовжуючи пошуки, що інтонаційно забарвлюються знетямленням і майже тривогою, наш провідник відмовляється від попередньої іронії. Він уперто шукає гуцулів, – шукає саме там, де їм і належить бути, – шукає в горах, щоразу підіймаючись усе вище й вище («Уторопи – / село поета Тараса Мельничука»; «Пістинь – / село художника Олекси Бахметюка – / це ж на малі його кахлів / позначені / кожен гуцул, його кінь і його кріс»; «І показують на Черемош, / ніби аж там водоспади золоті, / бо й справді: / де гуцули, як не на Черемоші?»). А місцеві кожного разу чомусь говорять, ніби не довіряють тому, хто питає: гуцули далі: «І нарешті на горі Грегит, / на самим верху – / тільки суворі камені / з предковічним мохом, / які стоять затято, як вірні побратими, / що поклялися на крові з мізинних пальців, / бо ближчає небо і смерть, і вічне життя, / а гуцули – далі». Читачеві уже починає здаватися, що це така гра, – віднайти гуцулів, заспокоїтись і зашалити нарешті, видержись на полонину, духмяну файку. Але ні, все складніше з цими гуцулами. Їх немає навіть на полонині, чи то пак, вони є, але не усім відкриваються. Надто добре гуцули усвідомили поняття облави, про що поет свого часу так само уже писав: «Мені в генах передано / страх облави» («Найсумніший у Києві лев»). Він узагалі багато про що вже писав, тому читання віршів і поем Герасим'юка іноді нагадує кружляння в зачарованому колі величного історіософського дійства, в якому до надміру туго сплелися історія і сучасність, минуле й майбутнє. Його поетичний світ є містерійним – прекрасним і жахливим водночас, бо саме такими і виглядають наші історія і сучасність. І скільки б віків іще не минуло, – нічого уже не зміниться і не відміниться, бо всі ці обличчя, пісні та події раз і назавше викарбувані у високих небесних скрижалях, вибиті на камінні, густо порослому мохом, зарослому мохом так, що й не видно під ним сухої його різьби. З карпатських вершин, рівно як і з київських пагорбів, чи то пак, із вікна помешкання на Оболоні, поетові відкривається те, що побачити здатний не кожен. Такий його дар, таке його місце поета.

А тим часом тривають пошуки гуцулів, у процесі яких, уже на вершині Грегит, де знову звучить відповідь, мовляв, гуцули – далі, ще не нам, але принаймні ліричному суб'єктові, відкривається щось на кшталт істини: «І нарешті все зрозуміло: / це тільки привал». За прозрінням – час спокійного осмислення стану речей, настільки спокійного, що у свідомості виринає думка про стоїцизм, про реальну гартованість духу, що, можливо, межує з приреченим спокоєм перед доконаним і невідворотним: «Витирайте піт з лица, / сідайте на вічні, надійні камені, / дихайте до запаморочення – аж доки / не забудете, де, як і хто скурвився – // доки не забудете того, / хто сидить тепер на цім камінні (доки самих себе не забудете. – О.С.), у цьому розрідженому повітрі, / без усієї мрази, в якій бовтався внизу, – / тільки із мерзенною своєю правдою про себе, / яка вже не вивольяє, а добиває». Виявляється, це дивне паломництво в гори, крім анонсованих пошуків гуцулів (що можна вважати сюжетною містифікацією), має за мету позбутися самого себе, – такого себе, яким ліричний суб'єкт буває внизу, накопичуючи у буденному низовому житті аж надто багато сміття, шлякуючи ним свої очі й серце, «що їх забрали птахи, / які вночі на Греготі / ревкають лячніше від лютих звірів». Це нагадує звільнення. Так і є, це – очищення горами, відкривання чакр, віднайдення нових і незнаних допіру сенсів. Це долучення до іншої схеми буття, що, за Герасим'юком, як відомо, означає ширяння в небі, себто в повітрі. На Греготі вже і гуцулів не треба, бо вони уже не ховаються, відкриваючись натомість у іншому вимірі, сказати б, алегоричному, вони уже там, де тільки «небо – небо – небо – / пригадуєте ви – / забудьте про все». Гуцулів не треба шукати ані на землі, ані в горах, вони там, де їм і належить сьогодні бути: «Це тільки привал. / Ще не фінал. / Далі – гуцули». Зливаючись із чимось на кшталт абсолюту, вони таки мають десь перебувати. І, звісно, перебувають: сідлають коней («Айя, хло, айя!») і грають на дримбах, – сьогодні так само, як і тисячу років тому. Ризикну припустити, що йдеться про той особливий стан, який поет найчастіше пов'язує з музикою, як у давнішому вірші: «Не під небом смертні, не на землі, / не в постелі своїй, не в труні, / не в землі з червами, не в золі, / смертні в музиці, яка – ні. // Нею днина почнеться нова. / В ній листя впаде восени.